

Pregledni rad

UDK 725.9 Vinica (091)(497.5)

Primljeno 2018-06-08

Prihvaćeno za tisak 2018-08-29

KULTURNA BAŠTINA OPĆINE VINICA - SUDJELOVANJE U
PROJEKTU RURALNA DETOKSIKACIJA UPOZNAVANJEM
BOGATSTVA KULTURNE BAŠTINE DETOX SLO-HR 98 U
OKVIRU PREKOGRANIČNE SURADNJE
INTERREG V-A SLOVENIJA - HRVATSKA

Vesna Pascuttini-Juraga, Varaždin

(Sudjelovanje Općine Vinica u projektu *Ruralna detoksikacija upoznavanjem bogatstva kulturne baštine DETOX SLO-HR 98* - u okviru programa prekogranične suradnje *INTERREG V-A Slovenija - Hrvatska 2014-2020*)

Sažetak

Područje Općine Vinica karakterizira bogata povijest s mnoštvom očuvane kulturne i prirodne baštine, a cilj je ovoga rada predstaviti njene bogate kulturne slojeve kao i sudjelovanje Općine Vinica u projektu "Ruralna detoksikacija upoznavanjem bogatstva kulturne baštine DETOX SLO-HR 98", koji se provodi u okviru programa prekogranične suradnje INTERREG V-A Slovenija - Hrvatska 2014-2020.

U srednjovjekovnom razdoblju Vinica je bila značajno trgovište s utvrdom castrum Vinica koja se spominje u 14. stoljeću i crkvom svetog Marka. Na području Općine Vinica u kasnijim je razdobljima izgrađeno nekoliko dvoraca, kurija te drugih građevina svjetovnog karaktera. Među njima se ističu ostatci dvorca Opeka, oko kojeg nastaje i vrijedan perivoj danas poznat kao Arboretum Opeka. Značajne građevine jesu: kurija Patačić, kurija Mattačić-Dolansky, kurija Köröskeny-Rupčić te dvorac Bajnski Dvori s perivojem i kapelicom. Posebno je vrijedan kameni spomenik "Pranger", nekadašnja mjera za žito i sramotni kamen, jedinstveni takav primjer očuvan na području sjeverozapadne Hrvatske. Od očuvane baštine viničkog kraja valja spomenuti barokni pil sv. Benedikta te barokni zdenac s kipom sv. Ivana Nepomuka. Tradicijska graditeljska baština na području Općine Vinica obilježena je očuvanim stambenim i gospodarskim građevinama koje su građene od kamena vinicita. Kamen vinicit vadio se u prošlosti, a također se vadi još i danas u kamenolomu Marčan na području Općine Vinica. Većina stambenih i gospodarskih građevina ovoga

kraja građena je upravo od kamena vinicita. U sklopu INTERREG Programa DETOX SLO-HR 98 kao jedan od partnera sudjelovala je Općina Vinica. Na području Općine Vinica u sklopu tog je programa obnovljena i uređena tradicijska vinička kuća građena od kamena vinicita, izrađena je replika nekadašnjeg viničkog sramotnog stupa i kamene mjere tzv. Prangera, te je obnovljen barokni kip sv. Ivana Nepomuka.

Ključne riječi: Općina Vinica; tradicijska vinička građevina; Pranger; kamen vinicit; kulturna baština; INTERREG program DETOX SLO-HR 98

Kulturna baština Općine Vinica

Općina Vinica prostire se na području na kojem plodna dravska nizina prelazi u brežuljkasto područje uz krajnje sjeveroistočne obronke Maceljske gore, petnaest kilometara zapadno od grada Varaždina. Iz smjera Slovenije, odnosno Ptuja, vodila je ovuda važna antička prometnica uz rijeku Dravu koja je nastavljalala u smjeru istoka, prema Slavoniji, prateći tako stari prapovijesni put uz riječni tok. Ostaci antičkih ulomaka uzidani u viničkoj crkvi sv. Marka te dvorcu Opeka kao i bogatstvo izvora vode koji i danas postoje, kao i pozicija naselja uz samo podbrežje te smještaj viničke utvrde na jednom od brežuljaka u blizini što je omogućavalo dobru obranu, otvaraju pitanje je li ovdje i u prošlosti postojalo značajnije naselje? Do sada nisu provedena arheološka istraživanja koja bi to mogla zasigurno utvrditi ili pobiti. Već je u dalekoj prošlosti to područje bilo naseljeno, o čemu svjedoče vrijedni arheološki nalazi i lokaliteti.¹ Vinica je bila značajno trgovište sa sajamskim privilegijama. Prvi spomen naselja potječe iz 16. stoljeća kada Vinica dobiva svoj prvi privilegij,² a 1580. godine poveljom kralja Rudolfa dodjeljuje se Vinici pravo održavanja tri godišnja sajma. Vinica je imala i gradskog suca koji se nazivao *judex*.³ O tgovačkoj i sudbenoj tradiciji Vinice u prošlosti govori nam do danas očuvani stup srama Pranger, uz koji se nalazi i kamena mjera, i danas vidljivi na glavnom trgu. Vrijednost očuvanih građevina oblikovno i funkcionalno na granici između ladanjskih kurija i gradskih palača čija datacija seže od razdoblja srednjeg vijeka, preko baroka, sve do današnjih dana, potvrđuje važnost Vinice u prošlosti kao jednog od najznačajnijih trgovišta ovoga dijela Hrvatske uz grad Varaždin.

¹ *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*. 1997. Bjelovar: "Prosvjeta"d.d. Str. 138-139.

² Budak, Neven. 1994. *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*. Zagreb – Koprivnica: Nakladna kuća "Dr. Feletar". Str. 53-54.

³ Budak, Neven. 1994. *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*. Zagreb – Koprivnica: Nakladna kuća "Dr. Feletar". Str. 54. Prema Budaku sudac se tako naziva samo u Vinici.

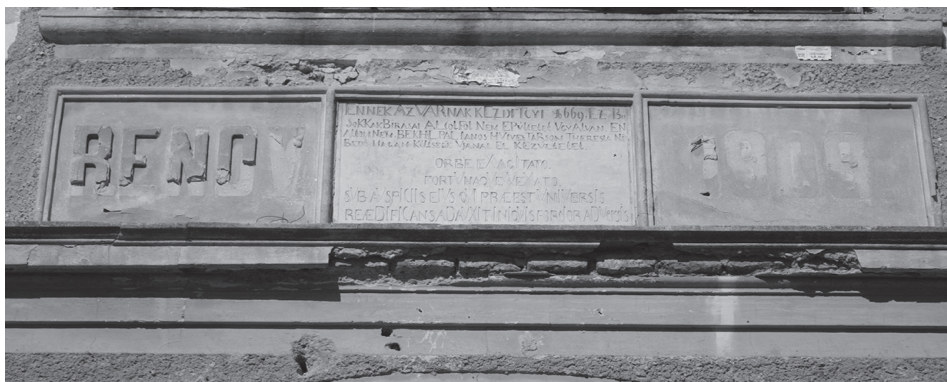

Sl. 1. Utvrda Vinica

Posebno je značajna utvrda Vinica zvana još i Stari grad (**Sl. 1**). Utvrda se nalazi na vrhu brežuljka na mjestu koje ima odličan pregled nad velikim područjem dravske nizine u smjeru Varaždina. Uz utvrdu se vežu razne legende među lokalnim stanovništvom, od kojih je najraširenija ona da ispod nje spava velika zmija. Utvrda se spominje prvi put 1353. godine kao *castrum Vinica*. Krajem 14. stoljeća spominje se kao vlasnik kralj Sigismund koji je zalaže palatinu Stjepanu Lackoviću. Već 1397. godine utvrda dolazi u posjed grofova Celjskih.⁴ Poslije toga, često je mijenjala vlasnike te je tijekom vremena bila nadograđivana. Značajno je da su vlasnici bili redom iz kraljevskih ili grofovskih, uglavnom visoko pozicioniranih i utjecajnih obitelji. Utvrda je s krajem srednjovjekovnog razdoblja izgubila na strateškoj važnosti i napušta se, te već u 17. stoljeću postoji zapis da je ruševna. Činjenica da je vinička utvrda kroz određeno razdoblje bila kraljevski posjed govori o njenom značaju i prava je šteta da nije ostala u cijelosti očuvana do današnjeg dana, poput, primjerice, dvorca Veliki Tabor s kojim je često uspoređuju.

Osim utvrde i druge značajne građevine očuvane na području Općine Vinica svjedočanstvo su bogate prošlosti toga kraja.

⁴ Szabo, Gjuro. 1939. *Kroz Hrvatsko Zagorje*, Zagreb: Izdanje knjižare Vasić. Str. 154.

Sl. 2. Kurija Mattačić-Dolansky, natpis na mađarskom iz 1669. godine

Tako valja spomenuti kuriju Patačić koja je smještena na glavnom trgu naselja. Ova građevina nastaje u 17. stoljeću na mjestu starije i djelomično pregrađene građevine iz 16. stoljeća. Od 1738. godine građevina je bila ladanjsko imanje isusovaca, a kasnije postaje kurija grofova Patačić. Kurija se kontinuirano obnavlja dugi niz godina.

Značajna građevina viničke prošlosti jest i kurija Mattačić-Dolansky, smještena na povišenom mjestu u centru naselja uz put koji vodi iz doline prema utvrđi. U prošlosti je pripadala pavlinima, a nakon toga plemićkoj obitelji Mattačić te ženidbom dolazi u posjed obitelji Dolansky. To je jednokatna građevina zidana viničkim kamenom. Iznad ulaznog portala nalazi se natpis na mađarskom iz 1669. godine, što je zasad jedini poznati natpis na mađarskom u ovom kraju iz 17. stoljeća (Sl. 2). Ispod toga nalazi se tekst na latinskom jeziku iz 1806. godine. Kurija ima prostrano dvorište s gospodarskim zgradama. U dvorištu kurije nalazi se kamenica, veliki udubljeni blok kamena,⁵ koji je vjerojatno gospodarske – uporabne funkcije, za čuvanje ulja, vina ili slično, čija datacija nije određena. Takve kamenice često se mogu pronaći u Dalmaciji, Primorju i Istri, dok su na ovom području rijetkost. Specifičnost viničke kamenice ukrašenost je vanjskih površina kamena na način da su površine podijeljene u tri horizontalna polja, od kojih srednje polje ima dosta oštećen ornamentalni ukras. U unutrašnjosti kurije na prvom katu očuvan je klasicistički zidni oslik rađen secco tehnikom. Oslik prikazuje figuralne kompozicije orača s volovima na jednom zidu te bijeg Adama i Eve iz raja na drugom, a na svodovima je prikazan Olimp na čelu s Zeusom te Venera s ostalim božicama.

⁵ Dimenzije kamenice sljedeće su: visina: 95 cm, širina: 113 cm, sa širinom otvora 80 x 80 cm

Sl. 3. Dvorac Opeka

Kurija Köröskeny-Rupčić, zvana još i posjed Vinica Donja, sljedeća je značajna građevina na području Općine Vinica. Prema kuriji vodi put, nekad aleja kestenova. Originalno je bila građena u obliku slova L u razdoblju 17./18. stoljeća te je kasnije dogradnjom još dva krila tijekom 19. i 20. stoljeća pretvorena u četverokrilni dvorac s unutrašnjim dvorištem.⁶ Posjed je nekada pripadao plemićkoj obitelji Köröskeny, zatim obitelji Peschke, dok u posjed obitelji Rupčić dolazi početkom 20. stoljeća.

Najznačajniji dvorac u ovom kraju je Opeka (Sl. 3). Nalazi se unutar Arboretuma, jednog od najvrjednijih u Hrvatskoj, u kojem se nalazi niz egzotičnih i domicilnih vrsta bilja. Dvorac je u 17. stoljeću izgradila obitelj Keglević, a u drugoj polovici 18. stoljeća obnovila ga je obitelj Drašković kao jednokatan objekt u obliku slova U. Nakon obitelji Drašković u posjed dvorca dolazi u 19. stoljeću obitelj Bombelles koja dvorac preuređuje i povećava te oko njega uređuje veliki perivoj. Prigraduju se i malo krilo u sjeverozapadnom dijelu dvorca te terase i kula na glavnom jugoistočnom pročelju. Pročelja unutrašnjeg dvorišta bila su nekad otvorena arkadnim hodnicima koji su kasnije zazidani. Perivoj uz dvorac Opeka bogat je egzotičnim biljnim vrstama, a za njegovo oblikovanje zaslužan je

⁶ Obad – Šćitaroci, Mladen. 1991. *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Školska knjiga. Str. 302.

Sl. 4. Dvorac Bajnski Dvori

grof Marko Bombelles. Sa svojih putovanja donosio je različito drveće i grmlje pretvorivši tako perivoj oko dvorca u arboretum. Obitelj Bombelles živjela je u dvorcu do kraja Drugog svjetskog rata kada je dvorac nacionaliziran. Nakon rata korišten je u razne svrhe te je neko vrijeme služio i kao rezidencija Josipa Broza Tita, a nakon toga je zajedno s Arboretumom dan na korištenje Vrtlarskoj školi u Vinici. Danas je dvorac dijelom u ruševnom stanju. Zbog izuzetnih umjetničkih, dendroloških, znanstvenih, kulturno-povijesnih i drugih vrijednosti, Arboretum Opeka je od 1947. godine zaštićen kao spomenik prirode.

Od dvorca Bajnski Dvori danas je očuvano samo istočno krilo tog nekad izuzetno bogato opremljenog dvorca (Sl. 4). Prvi se put dvorac spominje u 17. stoljeću kao posjed obitelji Both de Bajna. Godine 1864. kupuje ga veliki varaždinski župan grof Ivan Nepomuk Erdödy te ga preuređuje u duhu klasicizma. Prilikom preuređenja dvorcu su dodani tornjevi i dva bočna krila. Građevina je

bila jednokatna, visokoga šatorastog krova. Dvorac je bio opremljen skupocjenim pokućstvom, vrijednim slikama i inventarom koji su grofovi Erdödy donijeli s ostalih svojih imanja. Po opisu kroničara tog vremena u dvorcu su se nalazile slike Rubensa, Van Dycka, Dürera, Rembrandta i drugih. Dvorac je slovio kao riznica s neprocjenjivim blagom. Godine 1919. veći dio dvorca stradao je u velikom požaru. Grobna kapelica Erdödy nalazi se u sklopu posjeda Bajnski Dvori. Kapelica je nastala krajem 19. stoljeća u neoromaničkom stilu i križnog je tlocrta. Križište je presvođeno kupolastim svodom izrađenim od opeke. U kapelici se nalaze sarkofazi grofa i grofice izrađeni od više vrsta raznobojnog kamena. Oltar koji se nalazio u kapelici je uništen. Slika "Žitna Madonna" iz 15. stoljeća koja se čuva u Gradskom muzeju Varaždin, potječe iz ove kapele. Kapelica se nalazi unutar prostranog perivoja.

Župna crkva sv. Marka spominje se kao *Item sancti Marci de Vinnicha* u popisu župa iz 1334. g. u Varaždinskom arhidakonatu.⁷ Današnja crkva izgrađena je početkom 19. stoljeća, a nastala je na istom mjestu kao i srednjovjekovna crkva. Ostao je očuvan toranj i dio zapadnog dijela lađe. Prilikom gradnje današnje građevine korišten je postojeći građevinski materijal te su korišteni postojeći profilirani kameni elementi kao spolije. Danas su spolije vidljive u zoni krovništva, a nekoliko spolija izvađenih iz donjih zona zidova prezentirano je u crkvi. Radi se o bazi profilacije, kapitelu polustupa i fragmentu polustupa. Ovi dijelovi arhitektonske dekoracije izrađeni su od vapnenca i predstavljaju dio starije crkve srušene u 19. stoljeća, a datirani su u početak 13. stoljeća.⁸ Toranj je izgrađen ispred nekadašnjeg ulaza u crkvu sa zapadne strane dok je danas ta pozicija začelje crkve, iza svetišnog dijela. U unutrašnjosti crkve nalazi se mnogo dijelova stare crkvene opreme kao što su kamena propovjedaonica, kasnogotička kamena slobodnostojeća kustodija, renesansni kameni reljef ugrađen iznad ulaza u sakristiju, nadgrobne ploče, ali i ugrađena antička stela za koju nije točno poznato od kuda potječe.

Valja upravo na ovom mjestu podsjetiti kako se kameni anđeo-karijatida koji nosi propovjedaonicu, kao i pričesna ograda u lađi crkve sv. Marka - jedinstvena u Hrvatskoj, a, nažalost, srušena i očuvana samo u fragmentima - mogu smatrati vlastoručnim djelom slovenskoga kipara Matije Galla, koji je djelovao u sjevernoj Hrvatskoj krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Maestralnu povijesnoumjetničku studiju o Matiji Gallu, jednom od posljednjih štajerskih kipara (rođenom u Celju 1762.), koji je u Hrvatskoj ostvario sva svoja značajna umjetnička djela, njegovu

⁷ Buturac, Josip. 1984. *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str. 104.

⁸ Goss, Vladimir Peter; Jukić, Vjekoslav. 2008. "Rural romanesque and a Europe without borders. The case of St. Mark's church in Vinica". *Hortus Artium Medievalium*, 2008, 14: 137.

Sl. 5. Župna crkva sv. Marka, lavići na južnom pročelju

kiparskom (pretežito klasicističkom) profilu - među ostalim, uz temeljit opis propovjedaonice s velikim kamenim anđelom, kao i dvodijelne pričesne klupe (čiju gredu sa svake strane nosi šest anđela) u crkvi sv. Marka u Vinici – objavila je dr. sc. Doris Baričević (*Slovenski kipar Matija Gallo u Hrvatskoj*. 2015. Časopis Kaj, XLVIII, br. 5-6, str. 45-79), zaključivši: “Upravo tim djelima crkva u Vinici mogla je zahvaliti svoje klasicističko obilježje.”

Četiri skulpture lavića, ostaci arhitektonske dekoracije srednjovjekovne crkve ugrađene su u zidove crkve izvana, dva uz portal na južnoj i dva uz portal na sjevernoj strani crkve (Sl. 5). Orgulje u župnoj crkvi sv. Marka rad su zagrebačkog graditelja Ferde Heferera iz 1912. godine. Odlikuje ih krasan zvuk dobro usklađen s crkvenim prostorom. Opseg je manuala C-f₃, a pedala C-d¹. Instrument je dobro očuvan. Kućište je razvedeno s tri tornja, a ističe se središnji polukružni toranj. Svirale prekrivaju dekorativne rezbarene zavjese, a na bočnim tornjevima uzdižu se bidermajerske vaze. Ove orgulje ubrajaju se među najuspjelija ostvarenja tvrtke Heferer prije Prvog svjetskog rata.

Od očuvane baštine viničkog kraja valja spomenuti i pil sv. Benedikta koji se nalazi na obronku ispod brežuljka Slatnjaka u blizini Vinice. Ima četverokutno podnožje od kamena iz kojeg se izdiže četverokutni stup na kojem se nalazi ploča s natpisom “

Čovječe kud god ideš - daleki je tvoj put - ogledaj se ti na mene - ja te pratim sve posvud". Kip sv. Benedikta stoji u dugoj haljini vertikalnih nabora. Kip je u tipično baroknoj pozi, oslonjen na lijevu nogu dok mu je desna lagano savijena. Desnom stranom tijela oslonjen je na štap, u lijevoj drži kalež, a oko vrata ima lančić s križem (krunicom). Kip predstavlja vrijedan primjer barokne kamene plastike ovoga kraja.

Špilja Vinica ili Šincekova jama prapovijesni je arheološki lokalitet koji se nalazi na području Općine Vinica, u Peščenici Viničkoj, na nadmorskoj visini od 250 m, iznad potoka koji teče prema dolini Plitvice. Špiljska dvorana je široka oko 4 m, visoka oko 3 m i prekrivena je sedimentima. Ta je špilja služila kao zaklon u kojem se moglo sigurno boraviti. Špilja predstavlja značajno paleontološko i paleolitičko nalazište.

Sudjelovanje Općine Vinica u projektu *DETOX SLO-HR 98* u okviru programa suradnje *INTERREG V-A Slovenija -Hrvatska*

Projekt "Ruralna detoksikacija upoznavanjem bogatstva kulturne baštine *DETOX SLO-HR 98*" u kojem je jedan od partnera Općina Vinica provodi se u sklopu Programa suradnje *INTERREG V-A Slovenija Hrvatska* od 2016 - 2019. godine. U projektu sudjeluju još Općina Lenart kao vodeći partner, zatim Općine Sveta Ana i Sveti Andraž v Slovenskih goricah, Fakultet za elektrotehniku, računarstvo i informatiku u Mariboru te Zavod za kulturnu baštinu Maribor kao partneri sa slovenske strane te Gradski muzej Varaždin, Općina Donja Voća i Turistička zajednica Varaždinske županije kao partneri s hrvatske strane. Na području Općine Vinica kroz taj je program obnovljena i uređena tradicijska vinička kuća građena od kamena vinicita, izrađena je replika nekadašnjeg viničkog sramotnog stupa i kamene mjere tzv. Prangera, te je obnovljen barokni kip sv. Ivana Nepomuka.

Tradicijaska vinička kuća

Tradicijaska graditeljska baština na području Općine Vinica obilježena je očuvanim stambenim i gospodarskim građevinama koje su građene od kamena vinicita. Kamen vinicit vadio se u prošlosti, a također se vadi još i danas u kame-nolomu Marčan na području Općine Vinica. Većina stambenih i gospodarskih građevina ovoga kraja građena je upravo od kamena vinicita. Ovaj kamen žučka-ste boje, porozan je i lako obradiv. Zbog dostupnosti i lake obradivosti korišten je kao građevni materijal kroz minula vremena.

Sl. 6. Tradicijska vinička kuća prije obnove

Sl. 7. Tradicijska vinička kuća poslije obnove

Tradicijska vinička kuća smještena je na katastarskoj čestici br. 308/22 k.o. Marčan, na adresi Vinička 73, Marčan (**Sl. 6**). Građevina se nalazi na glavnoj prometnici u Marčanu nasuprot Arboretuma Opeka. To je izdužena prizemna stambena kuća građena u cijelosti od kamena vinicita, dimenzija cca 13,1 m x 5 m. Pravilnog je tlocrta, smještena na građevnoj osi ulice. Građevina ima dvo-strešno krovništvo prekriveno crijepom. Pročelje na zapadnoj strani raščlanjeno je s tri drvena trokrilna prozora. Na istočnoj strani nalaze se ulazna vrata u građevinu te jedan prozor. U unutrašnjosti je očuvan originalni tradicionalni raspored prostorija. Iz prostora hodnika ravno se ulazi u kuhinju, a sa sjeverne i južne strane nalazi se po jedna veća soba. Na stropu je djelomično daščana oplata, a djelomično podloga od prepletene trstike na kojoj se nalazi žbuka. U kući je očuvana izvorna stolarija. Vrata su vrlo lijepo izrađena i predstavljaju vrijedan obrtnički rad koji je često prisutan u ruralnoj gradnji na području sjeverozapadne Hrvatske.

Na parceli se osim kuće nalazi i gospodarska građevina, položena u odnosu na kuću u obliku slova L. Gospodarska građevina također je građena od kamena vinicita, ima dvostrešni krov pokriven crijepom te s južne strane dva manja prozora i dvojna vrata.

Tradicijska vinička kuća građena od kamena vinicita zajedno s pripadajućim inventarom i gospodarskom građevinom autentična je za područje Općine Vinica i vrijedan je primjer tradicijske gradnje ovoga kraja. Kuća ima u cijelosti očuvan svoj originalni građevinski izričaj. Vremenski ju se može datirati u razdoblje prve polovice 20. stoljeća. U okviru INTERREG Programa DETOX SLO-HR 98, tradicijska vinička kuća i pripadajuća gospodarska građevina u cijelosti su obnovljene (**Sl. 7**). Također je uređena i tradicijska okućnica. Tradicijska kuća sagrađena od kamena vinicita sada služi kao mjesto okupljanja lokalne zajednice te se ovdje održavaju različite radionice vezane uz tradicijsku baštinu i običaje ovog kraja.

Kip sv. Ivana Nepomuka

Barokni zdenac s kipom sv. Ivana Nepomuka smješten je u centru Vinice, na Trgu Matije Gupca, na kojem se u povijesti trgovišta Vinice sudilo i trgovalo. Nad zdencom se nalazi barokni postament kvadratnog presjeka na kojem se nalaze medaljoni. Na ovom postamentu nalazi se drugi koji ima izvučene ugaone volute, a nad njima je trbušasta forma s rokaj dekoracijama. Na tom drugom postamentu smješten je kip sv. Ivana Nepomuka (**Sl. 8**). Svetac stoji u tipično baroknoj pozi, oslonjen na lijevu nogu dok mu je desna lagano savijena. Glava mu je nagnuta u desnu stranu, a izraz lica pun je patosa. U rukama drži svoje atribute. Kip se po

Sl. 8. Kip sv. Ivana Nepomuka prije obnove

Sl. 9. Kip sv. Ivana Nepomuka poslije obnove

formi može datirati u drugu polovicu 18. stoljeće jer tada kult ovog češkog sveca doživljava kulminaciju.

U okviru INTERREG Programa DETOX SLO-HR 98, kip sv. Ivana Nepomuka u cijelosti je obnovljen (Sl. 9).

Pranger

Pranger u Vinici oduvijek je privlačio pažnju i podsjećao na važnost Vinice u prošlosti, kao sudbenog i sajmenog mjesta. To je jedinstveni očuvani primjer sramotnog stupa i kamene mjere na području Varaždinske županije, a i šire (Sl. 10). Pranger, kako se ovaj sramotni stup naziva u Vinici, dolazi od njemačke riječi *pranger* – koja ima značenje ‘stup srama’. Ne zna se točno porijeklo tog kamenog stupa; tako postoji navod kako je Pranger donesen iz staroga grada (utvrde) Vinica te je postavljen na ulaz u park Opeka, a kasnije je prenesen u dvorište kurije Patačić da bi tek nakon toga bio prenesen na svoje današnje mjesto - središnji trg u Vinici. Sramotni stupovi imali su izuzetno srednjovjekovni karakter, a postavljati ih se počelo već u 12. i 13. stoljeću kada se pomoću njih počinju kažnjavati lakši prijestupi. Prangeri su postavljani u gradovima, slobodnim trgo-

Sl. 10. Pranger – stup srama i kamena mjera

Sl. 11. Pranger – središnja glava i uklesan natpis

vištima te ponekad u dvorcima velikaša. Gradski sudac koji se u Vinici zvao *judex*, osudio je prestupnika te se on kažnjavao vezivanjem za sramotni stup. Tako su kažnjavani lopovi ali i svi koji su se ponašali u neskladu sa moralom.⁹ Kažnjenici su obično bili vezani uz sramotni stup od jutra do večera, bez hrane i vode, gdje su ih prolaznici ismijavali, vrijeđali, gađali ih smećem i sl. Sramotni stup Pranger u Vinici jedinstven je po svom oblikovanju; to je trostrani kameni stup, visok 260 cm, koji se pri vrhu sužava u zašiljeni trokutasti završetak. Stup je usađen u široki kameni postament na kojem se nalazi i kamena posuda za mjeru. U gornjem dijelu stupa sa sve tri strane na visini od 170 cm, nalazi se po jedna glava muškarca s brkovima koja gotovo u punom profilu izlazi iz površine stupa. Ispod najveće glave uklesan je tekst na latinskom: "IVSTAM MENSVR(AM) TENETE", odnosno, 'mjerite pošteno' koji se odnosi na kamenu mjeru u podnožju, i vjerojatno je uklesan naknadno kada je ovom stupu srama pridodana kamena mjera (Sl. 11). Na području Hrvatske stupovi srama uglavnom su očuvani u priobalju (Zadar,

⁹ Đurić, Tomislav; Feletar, Dragutin. 1991. *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*. Koprivnica: Matica Hrvatska. Str. 38.

Omiš, Rijeka) i Istri (Salež, Buje), a ponekad se također radi o sekundarno korištenim antičkim stupovima poput stupa srama u Zadru. I u susjednoj Sloveniji očuvano je dvanaest stupova srama,¹⁰ međutim, vinički je Pranger specifičan po svojem oblikovanju. Ovakav prikaz tri lica ne pronalazimo na stupovima srama ni u Hrvatskoj ni u Sloveniji.

Kamena posuda - mjera upotrebljavala se kao mjera na nedjeljnim sajmovima što znači da je stup imao dvojaku funkciju te je služio i kao zakonska mjera i za sramotno izlaganje. Ova kamena mjera visine 40 cm, širine 53 cm i dubine mjere oko 30 cm s otvorom s prednje strane na visini od 7,5 cm. Kamene mjere se kod nas spominju od 13. stoljeća na dalje, posvuda u Dalmaciji i Istri a spominju se i žitne kamene mjere u Zagrebu u 14. stoljeću i Varaždinu u 16. stoljeću.

U sklopu INTERREG Programa DETOX SLO-HR 98 izrađena je replika tog značajnog kamenog spomenika.

I druge partnerske općine u sklopu projekta DETOX obnovile su dio bogate kulturne baštine i tradicijskog graditeljstva te tako učvrstile međugraničnu suradnju Hrvatske i Slovenije. Tako je Općina Lenart kroz uređenje kuće u Zavrhu oživjela priču o generalu Maistru i Završkoj Katici, Općina Sv. Andraž uredila je Hrgovo domaćinstvo, Općina Sv. Ana obnovila je Kaplovo i Grafonžovo domaćinstvo, a Općina Donja Voća kroz projekt je uredila virtualnu zagorsku hižu. Gradski muzej Varaždin sistematizirao je bogatu knjižnicu grofa Bombellesa s više od 3000 starih i rijetkih naslova, a Fakultet za elektrotehniku, računarstvo i informatiku iz Maribora izradio je internetsku stranicu na kojoj posjetitelji mogu lako pronaći informacije o postignutim rezultatima projekta DETOX te novoj turističkoj ponudi partnerskih općina.

---

¹⁰ Tako su, primjerice, očuvani sramotni stupovi u Motniku, Negovi, Pilštanju, Planini pri Sevnici, Podsredi, Predgradu, Ptujskoj Gori, Rečici ob Savinji, Ptuju...

VINICA MUNICIPALITY CULTURAL HERITAGE

By Vesna Pascuttini-Juraga, Varaždin

(Participation of the Vinica municipality in the “Rural detoxication by learning about the abundance of cultural heritage DETOX SLO-HR 98” implemented under the cross-border cooperation program “INTERREG V-A Slovenia – Croatia”)

Summary

The Vinica municipality area is characteristic for its rich history with an abundance of preserved cultural and natural heritage, and the goal of this paper is to present these rich cultural layers, as well as the participation of Vinica municipality in the project “Rural detoxication by means of learning about the abundance of cultural heritage DETOX SLO-HR 98” implemented under the cross-border cooperation program “INTERREG V-A Slovenia – Croatia 2014 – 2020”.

In the middle ages Vinica was an important trade point with the Vinica castrum fort mentioned in the 14th century and St. Mark's church. In subsequent periods several palaces, manors and other structures of secular character were built in the Vinica municipality area. The Opeka manor remains are distinguished among them, around which a valuable public garden was established, known today as the Opeka Arboretum. The following buildings are also significant: the Patačić mansion, the Mattačić-Dolansky mansion, the Koroskeny-Rupčoč mansion and the Bajnski Dvori castle with an arboretum and chapel. The Pranger stone monument is of special value; the former measure for wheat and the pillar of shame, a unique example preserved in northwest Croatia. Other examples of preserved heritage in the Vinica area that should be mentioned are: the St. Benedict baroque monument, and the baroque fountain with the monument of St. John Nepomuk. The traditional architectural heritage is characteristic for its preserved family houses and estates built with Vinicit stone. In past times as well as today, Vinicit stone was exploited from the Vinica municipality's Marčan quarry. The majority of family houses and estates in the area were built with Vinicit stone. Vinica municipality participated in the “INTERREG Program DETOX SLO-HR 98” as one of the partners. A traditional Vinica house of Vinicit stone was restored and decorated in the Vinica municipality as part of the mentioned program, a replica was made of the former Vinica pillory and stone measure, the so-called Pranger, and the baroque monument of St. John Nepomuk was restored.

Key words: Vinica municipality; traditional Vinica building; Pranger; Vinicit stone; cultural heritage; INTERREG Program DETOX SLO-HR 98

Temeljem odluke Koordinacijskog odbora Dana Franje Horvata Kiša – KAJKAVSKO SPRAVIŠĆE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti iz Zagreba, Udruga za kulturno stvaralaštvo *Franjo Horvat Kiš* Lobor i Općina Lobor – raspisuju

13. NATJEČAJ ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS

Poštujući književno nasljeđe i duhovnu mjeru zavičajnosti/krajobraza kao univerzalnih vrednota, svrha je Natječaja podržati kontinuitet suvremene hrvatske putopisne književnosti.

Autori, bez obzira na dob i hrvatski književni jezični izbor – standardni štokavski, kajkavski, čakavski – mogu se natjecati s najviše tri (3) neobjavljena putopisa – svaki opsega do šest (6) kartica – uz koje valja priložiti i kraću biografsku bilješku.

Radove napisane u računalnom obliku (CD + ispis) valja poslati na adresu: KAJKAVSKO SPRAVIŠĆE / ČASOPIS KAJ, 10000 Zagreb, Ilica 34 (s naznakom: Za natječaj – hrvatski književni putopis), ili na e-mail adresu: bozica.kaj@gmail.com najkasnije do **5. srpnja 2019. godine.**

Izborom ocjenjivačkoga povjerenstva, najbolji radovi bit će nagrađeni, javno izvedeni i objavljeni u časopisu Kaj.

Želeći sa suvremenoga stajališta reafirmirati kajkavski književni kontinuitet i proznu vrstu, KAJ - časopis za književnost, umjetnost, kulturu – i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠĆE – društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti,
Zagreb – raspisuju

15. NATJEČAJ ZA KRATKU KAJKAVSKU PROZU

Neobjavljenju prozu napisanu isključivo kajkavštinom, opsega do pet (5) kartica (u računalnom obliku – CD + ispis) valja poslati na adresu Uredništva i Nakladnika

do 5. srpnja 2019. godine: KAJKAVSKO SPRAVIŠĆE / ČASOPIS KAJ, 10000 Zagreb, Ilica 34 (za Natječaj: kajkavska proza), ili na e-mail: bozica.kaj@gmail.com

Autori se, bez obzira na dob, mogu natjecati s najviše tri (3) prozna rada, uz koja je potrebno priložiti i kraću biografsku bilješku. Izborom ocjenjivačkoga suda, najbolji radovi bit će objavljeni u časopisu Kaj.